

4. Коротов В. М. Введение в педагогику / В. М. Коротов. – М. : Изд-во УРАО, 1999. – 256 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. шк., 1989. – 260 с.
6. Махмутов М. И. Современный урок: вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1981. – 191 с.
7. Онищук В. О. Активізація навчання старшокласників / В. О. Онищук. – К. : Рад. шк., 1978. – 128 с. – (Педагогічна бібліотека).
8. Петерсон Л. Г. Теория и практика построения непрерывного образования : [монография] / Л. Г. Петерсон ; под ред. Г. В. Дорофеева. – М. : УМЦ «Школа 2000...», 2001. – 256 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підруч. [для студ. пед.. фак-тів] / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 367 с.
10. Савченко О. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / О. Я. Савченко. – К. : Рад. шк., 1982. – 176 с.
11. Щедровицкий Г. П. Проблемы методологии системного исследования / Г. П. Щедровицкий. – М. : Знание, 1964. – 56 с.

РЕЗЮМЕ

С. Л. Парфилова. Современные подходы к учебно-поисковой деятельности учеников.

В статье освещены теоретические позиции относительно понимания учебно-поисковой деятельности младших школьников. Учебно-поисковую деятельность рассмотрена как функционально связанный ряд этапов, которые реализуются последовательно и комплексно и направлены на обеспечение самостоятельной поисковой активности учеников.

Ключевые слова: учебно-поисковая деятельность, младшие школьники, самоопределение, познавательные задания, развивающее обучение.

SUMMARY

S. Parfilova. The modern approaches to the pupils' learning-searching activity.

In the article the theoretical positions of junior schoolchildren' learning-searching activity's understanding are elucidated. The learning-searching activity is considered as functionally connected series of stages, realized logically in complex, and directed on the pupils' independent searching activity providing.

Key words: learning-searching activity, junior schoolchildren, self-definition, cognitive tasks, developing teaching.

УДК 37.036+37.037

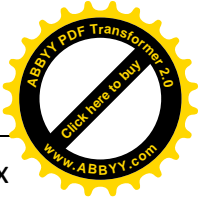
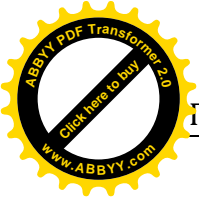
І. Серета

Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка

СТАН ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано результати анкетування вчителів фізичної культури щодо проблем: сенситивності молодшого шкільного віку під час розвитку творчих здібностей учнів, визначення компонентів креативності, завдань, що спрямовані на прояв творчості, причин ігнорування вдосконалення творчих здібностей у процесі фізичного виховання, організаційно-методичних основ розвитку креативності на уроках фізичної культури, а також основних чинників, від яких залежить результативність розвитку креативності учнів.

Ключові слова: творчі здібності, креативність, стаж роботи, кваліфікація вчителів, методичні основи розвитку творчих здібностей.

Постановка проблеми. Гуманістичний принцип є одним з основних теоретичних положень освіти. Ефективним способом його реалізації, на думку Ш. Амонашвілі, Л. Занкової, О. Савченко, В. Сухомлинського та інших педагогів, є орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей людини. Отже, система освіти України загалом зорієнтована на формування творчої особистості [5].

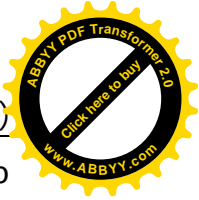
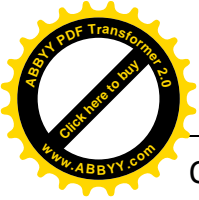
Г. В. Біленька, О. Л. Богініч, О. М. Гребенникова, Г. К. Іванова, О. В. Мартиненко та інші науковці обґрунтовують можливість розвитку творчих здібностей дітей на уроках фізичної культури. Однією з педагогічних умов указанного процесу є важлива роль особистості вчителя, викладача, наставника, його готовності до реалізації цього важливого завдання [1–4].

Аналіз актуальних досліджень. Питанню творчих здібностей особистості присвячена значна кількість робіт з психології, педагогіки та філософії. У працях С. І. Багана, Л. С. Виготського, Дж. Гілфорда, Е. Н. Зверева, В. В. Кліменка, Т. В. Кудрявцева, С. Ю. Лазарева, Т. В. Москальця, А. В. Петровського, Т. Равлюка, В. Рогозіної, Е. Ю. Фатєєва, К. Е. Ціолковського, та інших учених розглядаються питання про поняття і сутність творчих здібностей, їх структурні компоненти. Аналіз поглядів не лише науковців, а й учителів на проблему розвитку творчих здібностей у фізичному вихованні створить теоретичне підґрунтя для розробки системи їх розвитку у школярів на уроках фізичної культури.

Мета статті – проаналізувати творчі здібності школярів на уроках фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. З метою вивчення досвіду вчителів фізичної культури з питань розвитку творчих здібностей ми провели анкетування. Опитано 153 учителів з трьох областей: Тернопільської, Львівської та Івано-Франківської. Серед респондентів – переважна більшість учителів, стаж роботи яких перевищує десять років (54,1%). Решта опитаних (45,9%) – зі стажем педагогічної діяльності до десяти років. Усі респонденти працюють у школі за фахом.

Розроблена нами анкета складається із трьох частин: вступної, демографічної та основної, містить 12 напівзакритих запитань. Це дало можливість вибрати із запропонованих варіантів правильні відповіді (на думку респондентів), а також висловлювати власні судження щодо різних проблем розвитку творчих здібностей школярів у процесі фізичного виховання. Запитання анкети об'єднані у два блоки. Перший з них складається із запитань, які визначають рівень знань респондентів з проблем розвитку творчих здібностей. Другий блок питальника містить запитання методичного характеру. Анкетування проводилося анонімно. За способом спілкування воно мало особистий, груповий характер. Одночасне опитування великої кількості осіб дозволило одержати значний обсяг матеріалу за мінімальних затрат часу. Анкета містила основні, уточнюючі та контрольні запитання. За допомогою останніх перевірялася правдивість зазначеної респондентом інформації.

Обробка отриманих даних здійснена шляхом обчислення відсоткового співвідношення різних за змістом відповідей.

Опитані вчителі є досвідченими фахівцями. Так, 26,1% з них мають вищу категорію, 20,9% – першу, 28,1% – другу і лише 20% опитаних не мають категорії.

Хоча переважна більшість респондентів (91,2%) указали, що розвивають творчі здібності в дітей молодшого шкільного віку, проте, як показали відповіді на запитання «Який вік школярів, на Вашу думку, є найбільш сприятливим для розвитку творчих здібностей?», лише 44,3% учителів зі стажем до 10 років і 30,4%, які працюють за фахом понад 10 років, вважають молодший шкільний вік сенситивним.

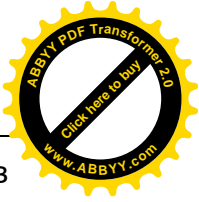
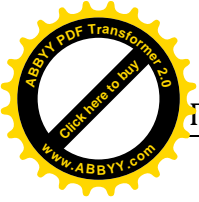
Класифікація вчителів не стала визначальним фактором для виявлення позиції респондентів щодо сенситивності молодшого шкільного віку при розвитку творчих здібностей школярів. Відсоток учителів, які вважають молодший шкільний вік найсприятливішим у розвитку творчих здібностей, незалежно від категорії, був майже однаковим: 35% учителів з вищою категорією, 38,2% – з першою, 30,2% – з другою та 38,8% – без категорії.

Одержані суперечливі відповіді, з одного боку, підтверджують дані літературних джерел щодо сенситивності молодшого шкільного віку для розвитку творчих здібностей школярів, а з другого – свідчать про недостатню поінформованість педагогів з цього питання.

Відповіді вчителів на запитання «Які компоненти творчих здібностей потрібно розвивати у молодшому шкільному віці?» виявили перевагу розвитку творчого мислення та уяви над іншими складовими креативності. Так, половина респондентів (49%) вважає, що у молодшому шкільному віці потрібно розвивати творче мислення. 28% опитаних указали на необхідність розвитку творчої уяви. Незначна кількість респондентів вважають пріоритетними інші компоненти творчості: 19,2% – образне мислення та 17,4% – фантазію.

Оцінюючи відповіді спортивних педагогів з урахуванням їх кваліфікації, було виявлено, що більшість учителів з вищою категорією (55%) указують на важливість розвитку образного мислення. Учителі першої категорії віддали перевагу творчому мисленню (70,6%). Опитані вчителі другої категорії (51,2%) та без неї (58,3%) мають однакову позицію, обґрунтовуючи важливість розвитку уяви.

Аналіз результатів опитування виявив, що стаж роботи вчителів фізичної культури не є визначальним фактором їх позиції щодо важливості розвитку компонентів творчості. Із шести запропонованих складових творчості 77,2% респондентів, які працюють у школі до 10 років, обрали менше трьох із них. Серед учителів, стаж роботи яких понад 10 років, таких було 62,2%. Більше трьох компонентів творчості вважають за необхідне розвивати 35,7% респондентів зі стажем роботи поза 10 років, серед опитаних зі стажем менше ніж 10 років таких було лише 22,8%. На всі без винятку компоненти творчості вказали лише 11,2% респондентів.

Найважливішим компонентом творчості більшість опитаних учителів (86,5%) визначили позитивну самооцінку. 60% респондентів таким компонентом вважають захопленість справою. Умінню бачити проблему віддали перевагу 52,7% опитаних, уяві – 42,6%, а гнучкості мислення – лише 39%.

Оскільки з поданих варіантів відповідей респонденти обирали лише окремі з компонентів креативності, то можна припустити, що розуміння ними сутності поняття творчості є обмеженим.

Опитані респонденти різної кваліфікації вказують на необхідність розвитку позитивної самооцінки школярів на уроках фізичної культури. Така позиція у 57,5% учителів вищої категорії, 64,7% – першої, 51,2% – другої категорій.

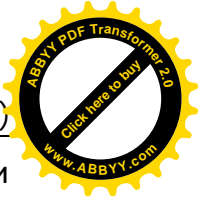
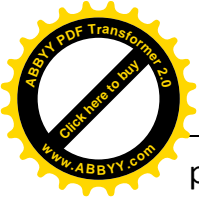
Другим за важливістю компонентом творчості респонденти визначили захопленість справою. Таку думку висловили 55% учителів з вищою, 64,7% – з першою, 48,5% – з другою категоріями. 42% опитаних без категорії перевагу віддали захопленості справою. Інші компоненти творчості мають незначний відсоток підтримки в опитаних фахівців з фізичного виховання.

Відповіді на контрольне запитання «Які завдання, на Вашу думку, сприяють прояву творчості?» підтверджують наш висновок щодо обмеженого розуміння сутності поняття «творчість». Так, 77,5% учителів із двох запропонованих варіантів відповідей обрали завдання, що спрямоване на прояв творчості. Разом з тим 19,3% опитаних віддали перевагу завданню, яке не передбачає творчих дій.

Значної різниці у відповідях на це запитання серед учителів з різним стажем роботи і кваліфікацією не виявлено. Завданню, що спрямоване на прояв творчості, віддали перевагу 80% учителів з вищою категорією, 67,6% – з першою, 76,8% – з другою і 83,3% – без категорії. Таких учителів зі стажем менше ніж 10 років було 80,3%, а понад 10 років – 76,2%. Під час опитування були виявлені педагоги, які віддали перевагу завданню, що не передбачає творчих дій: 15% учителів з вищою категорією, 23,5% – з першою, 14% – з другою і 16,6% – без категорії. З досвідом педагогічної діяльності понад 10 років ствердно відповіли 23,8% опитаних, а зі стажем роботи до 10 років – 15,7%.

Хоча більшість (91,2%) опитаних учителів стверджують, що розвивають творчі здібності учнів на уроках фізичної культури, втім ранжирування ними здібностей школярів, які вони вдосконалюють у процесі фізичного виховання, показало, що респонденти не приділяють належної уваги розвитку креативності учнів. Так, переважна більшість опитаних визначили для них останнє, п'яте рейтингове місце за критерієм важливості. На перше рангове місце було винесено рухові, на друге – моторні, на третє – пізнавальні і на четверте – інтелектуальні здібності.

Учителі першої, другої категорій та без категорії визначили для творчих здібностей п'яте рейтингове місце за критерієм важливості. Найдосвідченіші респонденти – вчителі вищої категорії – винесли творчі здібності на третє

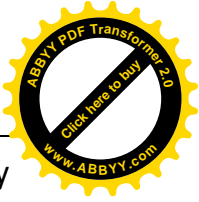
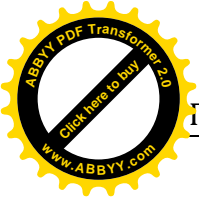
рейтингове місце. Перше і друге рейтингові місця усі респонденти надали руховим і моторним здібностям.

Виявлено, що лише 9,8% опитаних учителів не приділяють увагу розвитку творчих здібностей. Більше таких респондентів з меншим стажем роботи (66,6%) і лише 33,3% – зі стажем понад 10 років. Крім того, виявлено такий факт: чим вища кваліфікація педагога, тим менший відсоток учителів, які не розвивають творчі здібності на уроках фізичної культури. Таких учителів з вищою категорією налічується 5%, з першою – 8,8%, з другою – 14%, без категорії – 16,6%.

Причиною ігнорування завдання вдосконалення творчих здібностей школярів 77,8% опитаних учителів назвали брак часу на уроці. На брак знань про можливості використання засобів, методів, методичних прийомів розвитку творчих здібностей, а також відсутність тестів для їх оцінки на уроках фізичної культури вказали 70,4% респондентів. Майже 15% не вирішують завдання розвитку творчих здібностей через відсутність методичних рекомендацій щодо вдосконалення креативності школярів. Такі результати опитування фахівців спонукають до теоретико-методичних розробок розвитку творчих здібностей школярів на уроках фізичної культури.

Усі вчителі вищої категорії причинами ігнорування розвитку творчих здібностей назвали відсутність методичних рекомендацій, а 50% з них визначили такою причиною брак знань про можливості використання засобів, методів і методичних прийомів удосконалення креативності школярів. Учителі першої категорії вказали на такі причини: брак знань про можливості використання засобів, методів і методичних прийомів (33,3%) і відсутність тестів для оцінки творчих можливостей школярів на уроках фізичної культури (66,6%). 50% фахівців з другою категорією визначили такі причини: відсутність методичних рекомендацій та брак знань про можливості використання засобів, методів, методичних прийомів розвитку творчих здібностей на уроках фізичної культури. 33% учителів другої категорії причинами ігнорування розвитку творчих здібностей на уроках фізичної культури назвали відсутність тестів для оцінки творчих можливостей школярів та брак часу на уроці для вирішення цього завдання. Респонденти без категорії вважають відсутність методичних рекомендацій (50%) і брак часу на уроці для вирішення завдання розвитку творчих здібностей (16,6%) причинами, що обмежують можливості вирішення завдань удосконалення креативності школярів у процесі фізичного виховання.

Наступний блок питань дав змогу виявити організаційно-методичні основи розвитку творчих здібностей на уроках фізичної культури. На думку переважної більшості опитаних учителів (98%), засоби фізичного виховання є ефективними для розвитку творчих здібностей школярів. Серед запропонованих респондентам варіантів засобів фізичного виховання перевага була віддана ними рухливим іграм (91,7%), естафетам (63,7%), музично-ритмічним комплексам (47,3%) та спортивним іграм (39,7%).

Незалежно від фахової кваліфікації в опитаних учителів виявлено спільну позицію щодо ефективності засобів розвитку творчих здібностей школярів. Найдоцільнішими з них було визначено рухливі ігри та естафети. Так, рухливим іграм віддали перевагу 77,5% учителів вищої, 82,4% – першої, 93% – третьої і 88,8% – без категорії, а естафетам: 45% учителів вищої, 61,8% – першої, 51,2% – другої, 55,5% – без категорії.

Такі ж результати аналізу анкет ми отримали, урахувуючи стаж роботи вчителів. Доцільними для розвитку творчих здібностей 96% респондентів зі стажем до 10 і 87,4% – понад 10 років назвали рухливі ігри. На естафети вказали 60,1% учителів з меншим стажем педагогічної діяльності і 63% – зі стажем понад 10 років.

На думку більшості опитаних (67,7%), засоби для розвитку творчих здібностей потрібно застосовувати в основній частині уроку. 31% респондентів вважає, що ефективніше їх використовувати в підготовчій частині уроку. Незначна кількість опитаних учителів (12%), пропонують застосовувати засоби для розвитку творчих здібностей у заключній частині уроку. Лише 15% опитаних зазначають, що їх доцільно використовувати у всіх частинах уроку.

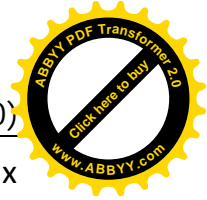
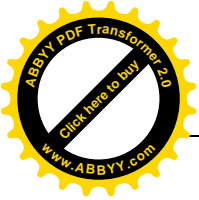
Про переважне використання фізичних вправ для розвитку творчих здібностей в основній частині вказали більшість учителів, незалежно від стажу роботи та кваліфікації. Менше респондентів віддали перевагу підготовчій і ще менший відсоток – заключній частинам уроку. У всіх частинах уроку засоби для розвитку творчих здібностей пропонують використовувати 26,5% учителів з першою категорією та 20% – з вищою. Менше таких учителів було з другою категорією та без неї: відповідно 4,7% та 8,3%.

33% учителів з більшим стажем педагогічної діяльності зазначають, що засоби для розвитку творчих здібностей можна використовувати у всіх частинах уроку. Серед респондентів зі стажем менше ніж 10 років таких було лише 15%.

У вчителів, які розвивають творчі здібності на уроках, ми з'ясували питання самостійності завдання вдосконалення креативності школярів. Було виявлено, що більшість опитаних учителів (58,4%) формулюють його як допоміжне, 29,8% – як самостійне і 4,6% використовують обидва варіанти постановки завдання. 7% респондентів, які працюють за фахом понад 10 років, пропонують використовувати обидва підходи до формулювання цього завдання. Значно менше таких учителів (1%) серед тих, у кого досвід педагогічної діяльності менше ніж 10 років.

На думку більшості опитаних спортивних педагогів, незалежно від їхньої кваліфікації, доцільніше завдання розвитку творчих здібностей формулювати як допоміжне. 40% учителів вищої категорії, 42% – першої, 43% – другої та 30% – без категорії пропонують його самостійне формулювання.

Таким чином, неоднозначність відповідей респондентів щодо самостійності завдань розвитку творчих здібностей школярів на уроках фізичної культури та визначення частин уроку для їх реалізації потребує експериментального дослідження.

За результатами анкетування було виявлено основні чинники, від яких залежить результативність розвитку творчих здібностей учнів. Більшість респондентів (62,8%) до них віднесли ставлення учнів до занять. Майже порівну розділилися думки вчителів щодо питання залежності результативності розвитку творчих здібностей від змісту засобів (36,7%) і педагогічних умов для проведення уроку фізичної культури (32%). Отже, можна припустити, що результативності розвитку творчих здібностей сприятиме створенню мотивації учнів до занять, адекватним завданням удосконалення креативності зміст уроку та його реалізація у спеціально створених педагогічних умовах, які вимагають розробок та експериментальної перевірки.

Визначальним чинником, від якого залежить результативність розвитку творчих здібностей, учителі з різним стажем і кваліфікацією визначили ставлення учнів до занять. Цьому чиннику віддали перевагу 57% опитаних учителів з вищою категорією, 53% – з першою, 56% – з другою і 63,8% – без категорії. 70% таких учителів було зі стажем до 10 і 65,6% – понад 10 років.

На підставі проведеного опитування вчителів фізичної культури можна зробити певні **висновки**:

1. Аналіз анкет виявив недостатній рівень теоретичної підготовленості вчителів з питань сутності творчих здібностей.

2. Неоднозначність відповідей респондентів щодо організаційних та методичних основ розвитку творчих здібностей школярів на уроках фізичної культури потребує експериментального дослідження.

3. Стаж роботи і кваліфікація спортивних педагогів не стали визначальними чинниками їх позицій щодо розвитку креативності школярів на уроках фізичної культури. Лише під час з'ясування рангового місця творчих здібностей з позиції важливості їхнього розвитку на уроках фізичної культури кваліфікація фахівців з фізичного виховання була визначальним чинником.

ЛІТЕРАТУРА

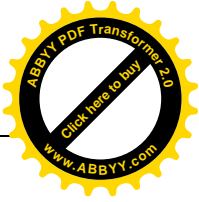
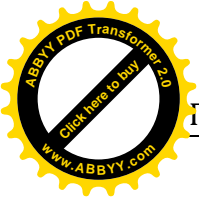
1. Богоніч О. Л. Розвиток творчих здібностей дошкільників на заняттях з фізичної культури / О. Л. Богоніч, Г. В. Біленька // Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти : матеріали. Всеукр. наук. конф. – К. – Тернопіль, 1997. – С. 34–48.

2. Гребенникова О. М. Методика фізического воспитания детей дошкольного возраста с направленностью на развитие творчества : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. М. Гребенникова. – СПб., 1998 – 142 с.

3. Иванова Г. К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Г. К. Иванова. – Майкоп, 1998. – 146 с.

4. Мартиненко О. В. Танцювально-ритмічний комплекс як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку / О. В. Мартиненко // Оптимізація процесу фізичного виховання в с-мі освіти : матер. Всеукр. наук. конф. – К. – Тернопіль, 1997. – С. 41–44.

5. Нікітін Б. П. Виникнення і розвиток творчих здібностей / Б. П. Нікітін // Рад. школа. – 1989. – № 7. – С. 43–51.

РЕЗЮМЕ

И. Серeda. Состояние проблемы развития творческих способностей школьников на уроках физической культуры.

В статье проанализированы результаты анкетирования учителей физической культуры относительно проблем: чувствительности младшего школьного возраста при развитии творческих способностей учеников, определения компонентов креативности, заданий, которые направлены на проявление творчества, причин игнорирования совершенствования творческих способностей, при физическом воспитании, организационно-методических основ развития креативности на уроках физической культуры, а также основных факторов, от которых зависит результативность развития креативности учеников.

Ключевые слова: творческие способности, креативность, стаж работы, квалификация учителей, методические основы развития творческих способностей.

SUMMARY

I. Sereda. State of the problem of pupils in creativity physical training lesson.

In the article the results of questionnaire of teachers of physical culture are analysed in relation to problems: sensitivnosti of midchildhood at development of creative capabilities of students, determination of components of kreativnosti, tasks, which are directed on the display of creation, reasons of ignoring of perfection of creative capabilities, in the process of physical education, organizationally methodical bases of development of kreativnosti on the lessons of physical culture, and also basic factors which effectiveness of development of kreativnosti of students depends on.

Key words: creative capabilities, kreativnost', experience of work, kvalifikacyya uchitiley, methodical bases of developmentof tvorchiskikh capabilities.